CVm Deus creare inciperet nondum erant astra, nondum illorum motus, nondum igitur tempus erit iuxta physicorum definitionem, & tamen tenebrosum illud interuallum, quod lucem præcessit, pro parte dici computatur, & noxae vespera vocatur vers. 5. & cum luce sequente, vsq; dum occidit illa, diem naturalem sequentibus æqualem constituit. Mensuratur igitur à Deo æternum illud spacium, per prius posteri usque iuxta partium magnitudinem, nec est vlla cum physicorum tempore differentia, præterquam quod mensurari non potest, nisi comparatione mensuræ ex creatione mutuo acceptæ, neque enim illa mundum præcedens æternitas, annos, menses diesue, aut simile aliquod accidens, quo mensurari posset, habuit. Quid si vero tempus physicorum mensurari non possit, an propterea desinet esse tempus? mensuratio est accidens tempori, definire illud non potest. Quicquid esse dinoscitur suam in natura habet definitionem, etiamsi verbis dari non possit, ita æternitas vere esse dinoscitur, communis enim intellectus id ostendit, dum nemo est, qui quod nunquam est, esse fateatur, & quod est aliquando, esse non contendat, ac proinde quod est, id aliquamdiu, siue aliquo tempore esse non dubitet. Et communis est sententia: quod nullo tempore est, & quod nusquam est, hoc non esse. Impossibile enim est, essentiam alicuius sine circumstantia temporis & loci concipere. Proinde ad euitandum flexiloquos captiosos q; sermones, & inanes fantasias multas, quas ex temporis & loci definitionibus hactenus vsitatis, fallaces sophistæ intellectui tanquam densas nebulas, effundunt, præstat in ipsas temporis & loci substantias, siue malis dici, essentias, animum intendere, & rationes earum si exprimere nequeas, cum desint apta vocabula, similitudine tamen aliqua concepta speculari. Sic tempus cogitabis extensionem quandam durationis, inter prius & posterius esse, quam post mundi creationem constantes immutabilesque mensuræ, videlicet astrorum motus, exquisitissimè mensurant, ante conditum vero mundū, licet tales mensuræ defuerunt, non tamen desijt esse tempus, & si iam illud mensurare speculatio aliqua postulet, cogitatione mensuras huius nostri poris, quantum ad extensiones earum attinet, partibus illius æterni applicabimus. Vt si æternitatem Dei aliquomodo declarare velimus, dicemus illum mille seculis (extensione inquam tanta) ante conditum mundum fuisse, & supra hæc rursus mille, & vlterius mille, ac deinceps superius sine fine. Sic communis intellectus æternitatis partes aliquousque metitur, & quid opus est hic argutis tergiuersationibus & labyrinthis, quæ æterna sunt & increata facilius aliquali intellectu concipiuntur quam definiantur, aut recte describantur. Et verbum Dei eterna & infinita sæcula à priori & posteriori, Deo subinde tribuit, communi intellectui quem ipse formauit se accommodans. Locum similiter cogitabimus esse spacium quoddam in quo res est, quem in species tres partiemur, in excedentem locatum, in adæquatum, & in minorem, nihil de locati magnitudine definientem. Secundum primam homo est in domo, pro secunda corpus quodque est in aqua aut aëre, vndequaque eius extrema comprehendente, secundum tertiam vnaquæq; res, & præcipuè Deus, est etiam in minimo loco, creatura quidem secundum synechdochen, Deus vero secundum totam essentiam. Si quis ita hisce determinatis æternum aliquid præter Deum constitui addubitet, is locum & tempus in ipso Deo ab eius essentia adferri considerabit, cum essentia sine tempore & loco esse nequeat. Est enim vt elegantissimè dicit Iohannes Damascenus lib. 1. cap. 16. Deus sui ipsius locus. Eodem quoque modo & ratione sibi ipsi tempus esse imaginabitur. Et Tertullianus contra Praxeam sic scribit. Ante omnia enim Deus erat solus, ipse sibi & mundus & locus & omnia, fol, 675. b. Si aliam temporis locique substantiam quærat, in abyssum imperscrutabilem & deuias ambages deuoluetur, quia profunditas Dei omnem intellectum longissime superat.

Dicamus ergo cum Mose v. 5. creationis & primi diei naturalis initium nocte factum esse, noctēq; primam diei partem esse, & à primo creationis momento tempus mundi inchoandum esse, ideoque Deum non solum hebdomadam dierum in memoriam creationis constituisse, verum etiam cuiusque diei initium ab occasu solis & vespera sumi voluisse, maleque sentire eos, qui vetustiores Hebræos diem ab ortu solis in choasse volunt, locis aliquot scripturæ sacræ male intellectis & detortis id sibi persuadentes. Exod. 12. v. 18. solennitas paschæ 7. diebus celebranda præcipitur, & initium finisque illorum dierum, constituitur in vespera, diem autem primum & vltimum solennes constituit dominus, v. 16. adeo vt primus Iohann. 19. v. 31. vocetur magnum sabbatum, diem vero decimum quartum mensis, quo agnus mactabatur inter duas vesperas, Hebræi vocant parasceuen, id est, præparationem & à Paschate immediatè sequente distinguunt, vt patet Matth. 27. v. 62. Marc. 15. v. 42. Luc. 23. v. 54. Iohan. 19. v. 31. Duo igitur sunt dies, duæque vesperæ se mutuo sequentes. Prima est finis diei 14. altera post solis occasum sequens nox, quæ ad sequentem diem pertinet. Inter has duas vesperas iubet vers. 6. agnum occidi, & præparari. Atqui hoc in momento vtrumque diem diuidente fieri nequiuit, ideo vespera latius sumitur pro tempore vespertino, & ad finem diei inclinante illiné propinquo, aut etiam diem terminante, & continuo sequente. Sic versu 18. cum iubet infermentata, die 14. ad vesperam edi, de vespera finiente & diem completum immediatè subsequente, intelligit. Cum enim solis occasus dies distinguat, quomodo nox qua edebatur pascha, & pars diei ante occasum solis, in qua mactabatur agnus, in vnum diem referri possunt? Planius Marc. 16. patet, noctem initium diei naturalis fuisse. Cum præterisset sabbatum, inquit, mulieres emerunt aromata, quod sabbato non

non licuisset, vespere ergo finito sabbato id fecerant, quandoquidem prostridie quæ erat altera sabbati, summo diei dilucuload monumentum venisse subiungit. A vespera ergo & sole occidente, diem naturalem inchoarunt Hebræi, quia primus dies creationis à nocte cœpit.

FABRICÆ MVNDI

Caput septimum.

Opera primi diei.

PRimum ergo quod creauit Deus fuit chaos illud, de quo hactenus disseruimus, & indigesta moles, materia materq; omniū creandorum, quam terram appellat, quod terreæ naturæ & conditioni fuerit proxima, quippe terra primum absoluta fuit & suos fructus dedit, mox autem chao hoc adhuc indiuiso, ipsum aquas nominat, non quod aquæ iam tum à terra segregatæ fuerint, sed indicat statim creata materia eius, in elementa distinctionem inchoatam fuisse, ideoque & antequam aquam nominet, vocat abyssum, tanquam medium quiddam inter informem massam, & primam distinctionem apparere incipientem, aut potius naturam illius massæ indicat, quod fuerit APHAR & fluida materia, ad aquæ generationem prona, quam primum à terra separare instituebat. Fuit autem massa hæc tota, quanta erat, abyssius, vniformis enim adhuc erat, nec in vllas species formata, necdum extabant animalia, plantæ, lucidum cœlum, immo nec elementa ipsa, terra, aqua atque aer, sed erat, inquit Moses, solitudo & inanitas, siue solitaria, inanis & vacua, quemadmodum terrā inhabitatam, sterilem, & nihil vsibus humanis accommodum proferentem, solitudinē appellamus. Sic erat massa hæc mera solitudo, speciem tamen in se habens, vnde omnia quæ nunc sunt, deduci & formari possint, eaq; species sub forma APHAR, limi & abyssi præcipue indicatur & intelligitur.

Addit huic chao defuisse, quo maxime opus erat ad constituendam naturam rerum omnium generatricem & procreatricem, nimirum lucem. Duo in creatione in primis sunt obseruanda. Primū quod ab imperfectissimis, ignobilioribusque, ad perfectissima nobilissimaque ordine procedit, vt à chao primum ad terram, deinde ad aquam, hinc ad cælum, & ita deinceps. Secundum, quod singulorum naturas, potentiam, actiones, ordinem, modumq; agendi, ortus, occasusque, & periodos singulorum, vniuersamque naturæ legem, talia in creatione instituit, qualia perpetuo esse voluit. Itaq; cum inferiorem mundum, terram, aquam, aerem, matrem generandorum omnium, superiorem vero patrem & mascula. vi præditum esse vellet, hoc est seminariam rationem in elementis, præparatricem autem & excitatricem ad generandam potentiam in cœlis constituere vellet, mox vt elementa educere cœpit, simul etiam materiam cœlorum extraxit, quo simul mater paterque adolescerent, vtriusque in generando potentia virtusque omnis, suas leges normasq; in ipsa creatione acciperet. Itaque duos creaturarum ordines à principio distributionis chai simul instituit, & in vtroque paulatim ad perfectiora nobilioraq; progreditur, & dum in elementa massam distinguere incipit, simul cū aëre cœlestem materiam lucidam educit, ex qua deinceps firmamentum & astra formanda colligendaque erant, & vt cuique suam speciem sensim perficiendo tribuit, ita & singulis proprias naturæ leges indidit, elementis elementares, & cœlesti materiæ cœlestes. Animaduertendum est autem & aëris elementum, & cœlum ipsum ex quo lucent astra, vno cœli nomine subinde in sacris literis signari, ex ratione igitur nominis à Deo instituti, eiusdem conditionis, hæc duo primum fuerunt, simulque indistinctim creata sunt, sed mox separari cæpta, cum ex nobiliori eius substantiæ parte firmamentum condnndum esset atque astra.

Obserua nunc, quæ fuerit cœlestis substantiæ materia. Aquæ elementum iam in chai conuexitate colligi & apparere incipiebat, necdum producta luce, quæ ad naturæ operationes erat necessaria, & ecce Spiritus domini ferebatur super aquas, inquit, Ventum validum è chao excitauit, qui aquas nondum à terra separatas moueret, & in altiores vndas attolleret. Hac agitatione paulatim secerni aqua à crassiore terræ substantia cœpit, & subtilior spiritus ex aquosa chai parte excitatus in aerem euasit, subtilior quoque & nobilior aëris pars in æther, siue cœlestem substantiam. Tria hæc primo die præstitit flatus ille, qui haud dubiè durante, vlterius agitatione, densior, vehementiorque factus est, ventosi spiritus maiore excitata copia, donec subsidens terra & compactior cuadens, agitationem illam paulatim compesceret, ventosaque materia vtcunque exhausta & attrita, paulatim ad quietem se componeret. Quando igitur cœlum ex aqua necdum discreta educi & formari vides, facile intelligis ipsum etiam cum terra affinitatem habere aliquam, magis autem, cum aqua, vnde ipsum Hebræi SHAMAHIM, ab ESH, id est igne, & MAIM aquis, vocant, quod ex aquis sit factum, & astra tanquam aquas ignitas circumferat, vt nominis etymon describit Eugubinus. Porro quia chaos magnitudinem & pondus habuit, & quicquid ex eo factum est matris indolem aliquo modo, vt dixi, refert, grauiora ignobilioraque in vnoquoque primum subsiderunt, leuior aut nobilior vero substantia, veluti pinguedo chai totius sursum eleuata diutissime cum superiore cohæsit, vnde cœlum ex nobiliore parte cuiusque elementi creatum est, priusquam illa in suum quæque locum separatim abijssent. Hinc ex nobilitate ac virtute omnia elementa longe superat cœlum, quod ex nobilissima totius chai substantia creatum est, & in

GERARDUS MERCATOR *Atlas sive Cosmographicæ Meditationes de Fabrica Mundi et Fabricati Figura* DUISBERG, 1595 THE LESSING J. ROSENWALD COLLECTION, LIBRARY OF CONGRESS Octavo